

אדריכלות הנוף הפכה בשנים האחרונות, הן בארץ והן בעולם, לתחום מרכזי מבין המקצועות העוסקים בעיצוב סביבות החיים שלנו. בישראל, ההולכת ומצטופפת, המאבק על שימושי הקרקע חריף במיוחד, ולאדריכלי הנוף תפקיד חשוב ביצירת חיים איכותיים ועשירים. אדריכלות הנוף מאזנת בין צורכי הפיתוח לשמירת הסביבה, בין פיתוח המרחב העירוני ובין פיתוח ושימור המרחב הכפרי והטבעי.

לגדעון שריג, שהקים את משרדו לאדריכלות נוף בשנת 1971, ניתנה זכות ייחודית להטביע חותם עמוק בנופיה הפיזיים של ישראל. שנות פעילותו חופפות לשנים של שינויים דמוגרפיים וגיאוגרפיים מהותיים בנופה של הארץ, שנים של יצירת נוף ישראלי הגמוני, של הבניה חברתית של המושג נוף ויציקת תוכן ומשמעות למושג עבור אוכלוסייתה המגוונת של המדינה. כמעט צבר, דור ראשון בארץ, דור שני לאדריכלי נוף בפלשתינה, שריג הוא מייצג מובהק של דור המדינה באדריכלות הנוף הישראלית. עיון בקורות חייו ובמגוון הפרויקטים שתכנן מגלה את השפעתו הרבה על נוף הארץ: הקמת הגנים הלאומיים ומערך הנופש בשטחי היער, הגנה על שטחים פתוחים, בניית ערים חדשות, יישובים קהילתיים ומצפים, שיקום שכונות בערי הפיתוח, יצירת מרחבים עירוניים פתוחים: פארקים, שדרות וגנים, ושיקום מרחבים ציבוריים עירוניים, כמו שדרות, כיכרות עיר ורחובות. עבודתו מרשימה בהיקפה המרחבי, בפרישתה הארצית ובפרק הזמן הארוך שלה, כחמישים שנה. בעבודתו הוא משלב תפיסה מודרניסטית לתכנון הנוף שמקורה בלימודיו בארצות־הברית, זיקה עמוקה לנוף הארץ־ישראלי ורגישות רבה לאדם. כמחנך ואיש ציבור הטביע שריג חותם לא רק בנוף הפיזי אלא גם בזה האנושי והתרבותי בהעמידו דורות של תלמידים ואדריכלי נוף צעירים.

שריג נולד בדנציג (כיום בפולין), בשנת 1934. כשהיה בן שנה עלתה משפחתו ארצה והתיישבה בדרום תל אביב. נעוריו עברו עליו בחופי העיר תל אביב, בשדרות ובתנועת הנוער מחנות העולים, בה היה חבר מכתה ד' ואילך. בחופשותיו הרבה שריג לבלות במחיצתו של דודו, אלימלך אדמוני, אדריכל הנוף של העיר ירושלים. מכאן צמחה ראשית התעניינותו בעיצוב הנוף ובאמנות הגן. בשנות הארבעים של המאה הקודמת, המגורים בעיר נחשבו כתחנה ארעית בדרך לחיי הגשמה חקלאיים. לא פלא על כן ששריג בחר להתחנך בבית הספר החקלאי "כדורי". שם, למרגלות התבור בין חורשות האלונים לשטחי החקלאות המעובדים באינטנסיביות, התגבשו זיקתו ואהבתו לנוף הפתוח. העבודה הפיזית והשוטטות במרחבים נתנו בו את חותמם והשפיעו על מהלך חייו העתידיים. ההמשך היה טבעי. עם חבריו לגרעין התגייס שריג לנח"ל, יצא להכשרה בקיבוץ מעוז חיים ולאחר מכן להשלמה בקיבוץ משגב עם. בקיבוץ היה אחראי על ענף המטעים. בשנת 1958 עזב שריג את הקיבוץ וחזר לתל אביב, ושם עבד כגנן. ברבות השנים חזר אל שני קיבוצים אלה כמתכנן.

בעידודם ובהמלצתם של מוריו מבית הספר החקלאי "כדורי", שהיו בוגרי אוניברסיטת ברקלי בקליפורניה, נרשם שריג ללימודי אדריכלות נוף. הלימודים בברקלי בשנות השישים היו חוויה יוצאת דופן. האוניברסיטה נודעה בתפיסתה החברתית המגובשת ובה התעצבה דמותו המקצועית של שריג כאדריכל נוף הקשוב לצורכי הקהילה, והמתכנן עבורה. באוניברסיטה נחשף שריג לעולם האמנות. את התואר השני השלים בפיסול, ועבודותיו הוצגו בגלריות שונות. במקביל ללימודיו ולעבודתו האמנותית, שימש כעוזר הוראה באוניברסיטה וגילה את התשוקה המלווה אותו לאורך כל חייו — ללמד ולחנך. עם תום לימודיו התמחה

שריג באדריכלות נוף בסן פרנסיסקו ובמילווקי. בשנת 1970 שב עם משפחתו ארצה. שנות השבעים בישראל פתחו בפני אדריכלי הנוף שדה נרחב לפעילות מגוונת, ושריג השתלב בתחום המקצועי ובהוראה. בשנת 1971 הקים את משרדו "גדעון שריג אדריכלות נוף, תכנון עירוני בע"מ", הפעיל עד היום, והחל ללמד עיצוב סביבה בבצלאל אקדמיה לאמנות ועיצוב, ירושלים.

ראשית מעשה התכנון בתשוקה לנוף, באהבה לעץ, לסלע, לרוח ולאדם. גדעון שריג, המכיר ברגליו לא מעט ממאות אלפי הדונמים שתכנן, הביא למלאכת התכנון היכרות בלתי אמצעית עם מושאי התכנון שלו. לצד סקרי השטח והלימוד השיטתי האנליטי, ניחן שריג ביכולות ייחודיות לקריאת הנוף, להבנת הנוף ולטיפול בו, כך שסגולותיו רק תתעצמנה. כמתכנן, שריג ממעט לכפות את סגנונו על הסביבה ומגשים את החיפוש עתיק היומין אחר "רוח המקום", המלווה את אדריכלות הנוף החל מימי רומא העתיקה דרך תרבות הגן האנגלי.

יכולת התבוננות והעמקה זו הביאה את שריג לפיתוח שפה עיצובית עשירה הנטועה היטב במקום, בבחינת Site Specific. קירות בזלת לאורך הכנרת, טרסות גיר במודיעין וחציבה בסלע בפארק גורן הם דוגמאות לבנייה מתוך המקום. בשעה שתכנן את גן הסלעים בפארק הירקון שכלל לכלל אמנות את הבנייה בסלע לפי תכונותיו ושימושיו. לסלעים צירף שריג את הצמחייה האופיינית לבית הגידול כבת-לוויה. זאת ועוד, האבן והעץ בעבודתו של שריג נושאים משמעות סמלית והם בבחינת סמנים תרבותיים, גלגולן של מסורות עתיקות על עצים ועל סלעים מקודשים. עבודות האבן של שריג עוסקות בגיאולוגיה, בחומר הראשוני הבלתי מעובד ששריג מביא למרכז התרבות העירוני (גן דובנוב), ללב הפארק המטרופוליני (גן הסלעים בפארק הירקון) או לגן השכונתי (גן הסלעים ברמת השרון). שריג מעמדת בין הגיאומטריה האדריכלית המוקפדת ובין ראשוניות הסלע הפרועה, בין התרבות ובין הטבע. בדומה לכך, בחורשות גן הזיכרון שבלב פארק הירקון מהדהדות חורשות קדושות עתיקות.

בפרספקטיבה של אדריכלות הנוף המודרנית משתייך שריג לקהילה של מתכננים רגיונליסטים הקשורים למקום בטבורם. בניגוד לתפיסה המודרניסטית, המקובלת בארכיטקטורה, מתכננים אלו רואים באתר העבודה נקודת מוצא לתכנון ולא "טבולה ראסה". לתפיסתו האתר הוא המהות ונקודת המוצא לתכנון, מגמה שמתאימה היטב לתיאוריות עכשוויות באדריכלות נוף.¹ שריג הביא לישראל רעיונות תכנוניים חדשים. סקירת הפרויקטים של משרדו היא בבחינת כתיבת ההיסטוריה של האדריכלות, אדריכלות הנוף והתכנון המקומי בארץ. כבר בשנת 1971 הקים את גן ההרפתקאות הראשון בארץ, ומיקם אותו לאורך גדת הירקון. הגן שם דגש על הפעילות הגופנית של הילד – המשתמש הייעודי – הפך לאטרקציה ייחודית וסלל את דרכו של שריג להקמת גני הרפתקאות נוספים ברחבי הארץ: משגב עם, מעוז חיים, חולון, קריית חיים, חיפה וירושלים. עשרים שנה לאחר הקמת גן ההרפתקאות הראשון, זכה שריג בפרס הראשון בתחרות לעיצוב גני משחקים בשטחים פתוחים מטעם המועצה לארץ-ישראל יפה, הארגון לקידום המשחק בישראל, האיגוד הישראלי של אדריכלי הנוף וחברת פארק הירקון – על תכנון גן המשחקים בגני יהושע בתל אביב.

מראשית שנות השבעים החל שריג בתכנון שטחים פתוחים עבור רשות הגנים הלאומיים, הקרן הקיימת לישראל וגופי תכנון ארציים נוספים. דרך עבודותיו הרבות – תכנון גן לאומי הכרמל, שעמל עליו במשך כשלושים שנה (1971–2000), יער יהודיה (1976–1977), גן לאומי ציפורי (1982–2001), גן לאומי הר תבור (1986–1987), גן לאומי כפר נחום (1985–2001) וגנים

נוספים — הטביע שריג חותם ייחודי על נופם של אזורים טבעיים, יערות נטע־אדם ושטחים חקלאיים שמשתרעים על פני מאות אלפי דונמים. עבודתו בקנה המידה האזורי הרחב השתרעה מיער כזיב ופארק גורן שבגליל (1974–1985), דרך חופי הכנרת (1980–2001), הגליל תחתון: עמקים־גלבוע (1983–1985), ועד גוש אלונים (1988–1989). לא בכדי היכרותו העמוקה עם האזור הביאה לכך שהוזמן לקחת חלק בתוכנית הקמת המצפים בחבל ארץ זה (1978–1981). שריג נטל חלק גם בפרויקטים הלאומיים המרכזיים של שנות השמונים, כמו פרויקט שיקום השכונות. הוא תכנן ברמלה ובשדרות (1978–1982), ביבנה (1981–1987), בירוחם (1985–1989) ובמקומות רבים אחרים בארץ. במקביל עסק בתכנון המתארי והמפורט של היישובים הקהילתיים כוכב יאיר (1980–2000), כפר ורדים (1983–1986), מכבים (1988–1992), נופית (1985–1988) ושמשית (1998–2001). בשנות התשעים, עם הגעתם ארצה של מאות אלפי עולים מברית המועצות לשעבר, התגייס גדעון לתכנון "אתרי החירום" באופקים ובדימונה (1990–1993).

העבודה בתחום העירוני הביאה את שריג להטמיע רעיונות חדשים במערכת התכנון הישראלית, כמו "ייבוא" רחובות משולבים האופייניים לאירופה. שריג פיתח את המודל המקומי לרחובות משולבים בערים רמלה, רמת השרון, רעננה, יבנה, וירוחם (1980–1986) וביישובים הקהילתיים כוכב יאיר, כפר ורדים, מכבים ונופית (1982–1994). חידוש השדרות המרכזיות בתל אביב — רוטשילד, ח'ן, דוד המלך ובן־ציון (1999–2000) הוא תרומה נוספת לעיצוב המרחב העירוני ולהשמשתו לטובת הולכי הרגל ורוכבי האופניים.

בשנים האחרונות שריג עוסק בחיזוק העירוניות בישראל. הוא ליווה את הקמת העיר מודיעין בהתוויית תוכנית האב לשטחים פתוחים בעיר (החל משנת 1990). נוסף על כך, הוא מתכנן שכונות מגורים באשדוד: רובע י"ב (החל מ־1997) ורובע י"ז (החל מ־2002). בשנת 2012 השלים שריג את כתיבת המדריך לתכנון גנים ציבוריים לפי סוג יישוב, מגזר האוכלוסייה, אזור אקלימי וטופוגרפיה. המדריך משקף את תובנותיו בכל הנוגע לתכנון שטחים ציבוריים פתוחים, וכולל עבודת מחקר נרחבת שערך בשיתוף עם ד"ר תמר טרופ. אחת מתוצאותיה בפועל של עבודה זו היא המלצות עדכניות לפרישת גנים ציבוריים בערי ישראל.

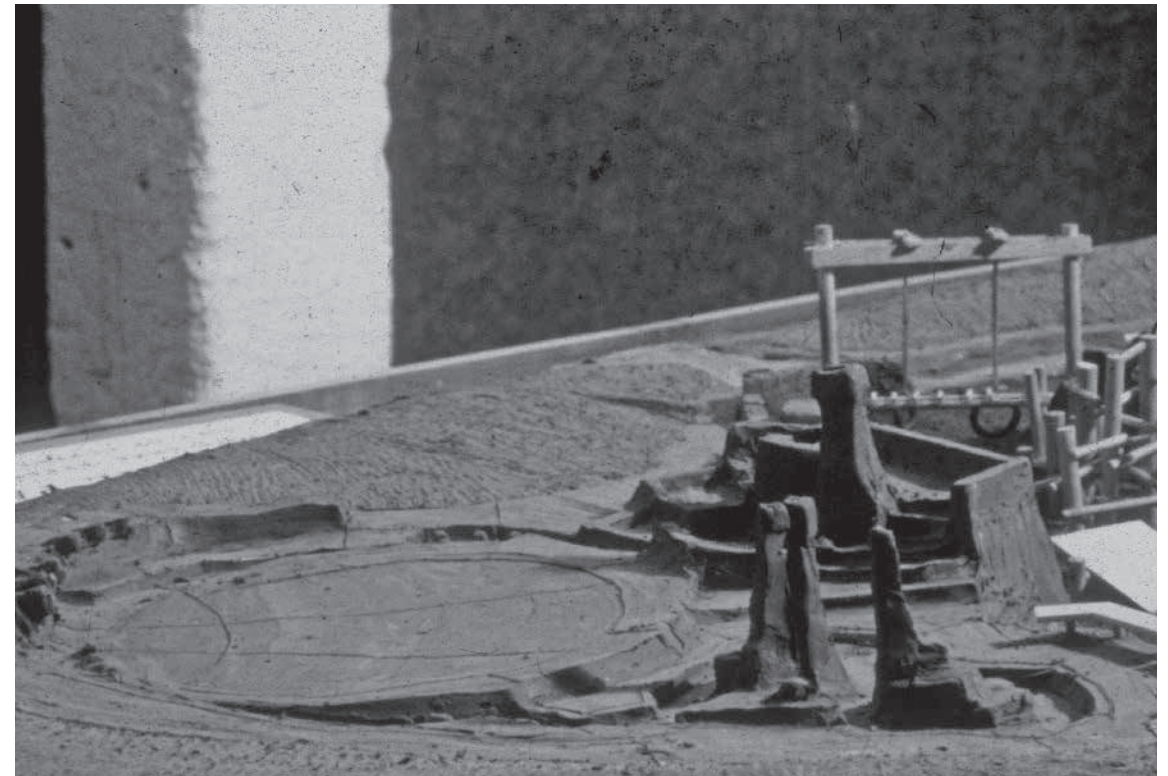
את עיקר פרסומו קנה שריג בתכנון פארק הירקון, שאותו הוא מלווה החל מאמצע שנות השמונים. שריג הרחיב את היקף השטחים המטופלים בפארק ואשר נושקים לשכונות מגורים; פיתח את ראש ציפור כאזור טבע עירוני ומרחב לרכיבת אופניים; וכן שקד על פיתוח הגנים הייחודיים בפארק, מתוך שאיפה שיהוו אבן שואבת למבקרים ומקור הכנסה לטובת תחזוקת הפארק (גן הסלעים, גן הסוקולנטים והקטוסים, הגן הטרופי, המבוך ועוד).

בשני העשורים האחרונים שריג עוסק בתכנון פארקים עירוניים רחבי ידיים המיועדים לקליטת קהל של אלפים. פארקים אלו הם פרי ניסיונו רב השנים בפארק הירקון. פארק רעננה, שתחילת תכנונו בשנת 1991, הפך למודל לפארקים עירוניים בארץ. הפארק משלב מרחבים מדוּשאים פתוחים, גוף מים גדול, שטחי משחק ובמת הופעות מרכזית, ומהווה מוקד עירוני המושך אליו אוכלוסייה מקומית וזרה. הפארק זכה בפרס "מגשים ישראל" מטעם המועצה לארץ־ישראל יפה בשנת 1991. לאור הצלחת הפארק פנה שריג לתכנון פארקים דומים בגודלם גם באשדוד (נחנך ב־2012), בעפולה (נחנך ב־2013) ובמודיעין (פארק נחל ענבה, נחנך בשנת 2010). גולת הכותרת בפארקים אלו הם מבני האמפי־פארק המושכים קהל רבבות.

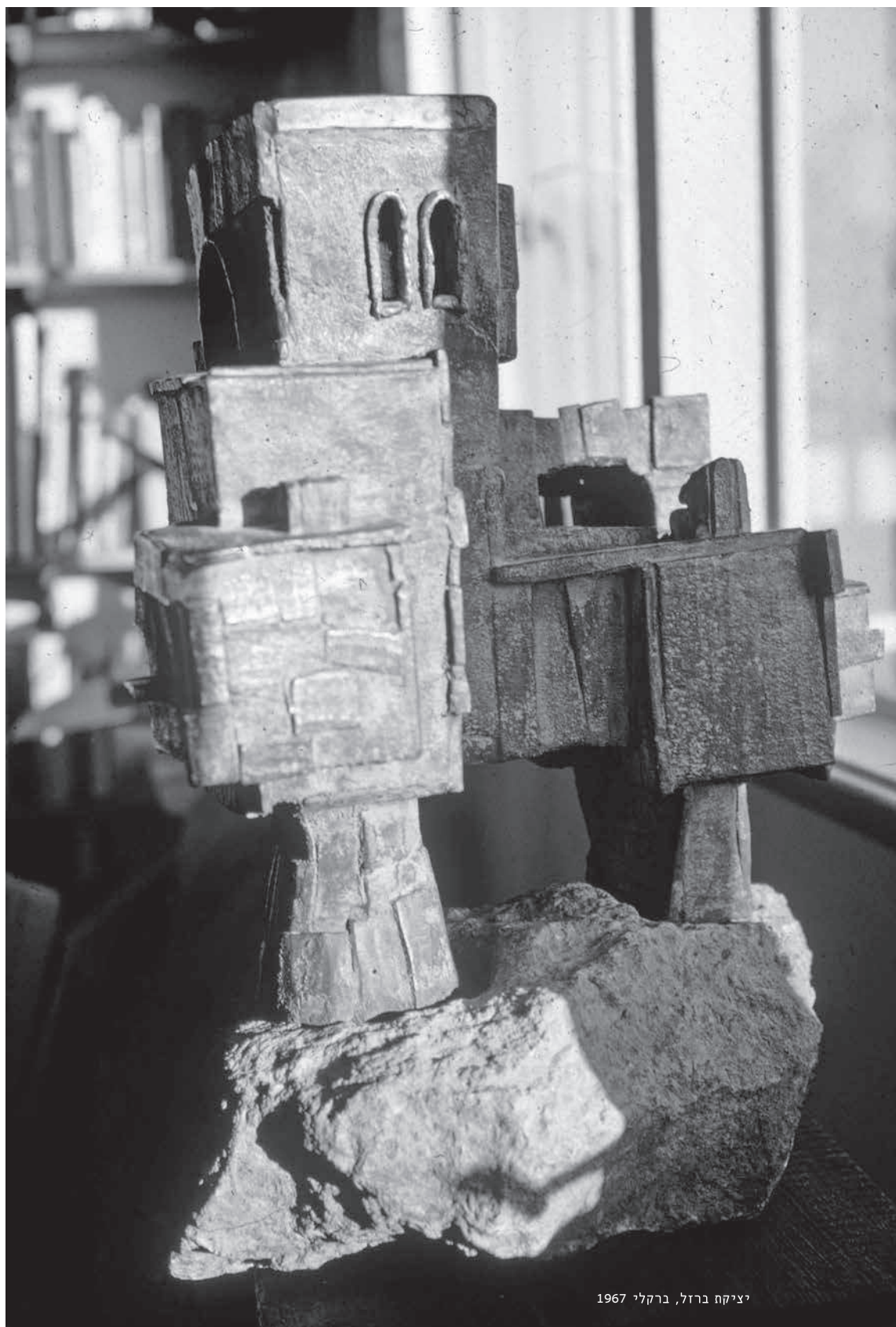
עבודותיו של גדעון שריג מעמידות את האדם — המשתמש — במרכזה של היצירה האדריכלית. כבוגר ברקלי של שנות השישים, שריג הוא **אדריכל נוף חברתי**. לישראל הגיע בשעה שבארץ תודעת השימוש בשטחים הפתוחים למטרות נופש ופעילות הייתה בחיתוליה. לנגד עיניו

עבודה בסטודיו, סוף שנות השישים

מודל לגן משחקים, סוף שנות השישים

יציקה ברזל, ברקלי 1967

עמדה השאיפה להביא את ההמונים לאתרי הנופש והבילוי, וליצור תרבות ישראלית חדשה של בילוי בחיק הטבע. בפריצת דרכי נופש, בבניית מבני שירותים, ביצירת צל ובהתוויית שבילי טיול ראה שריג משימה לאומית. בניגוד לאיני הריח, ראה שריג בתרבות המנגל ביטוי אותנטי לתרבות הישראלית, ומצא לה מקום של כבוד בעבודותיו. החשיבה על קהל המשתמשים הובילה את שריג לפתרונות עיצוביים ולשימוש בחומרים העומדים בפני שחיקה ובפני ונדלזם. במקביל לא ויתר על איכויות החומרים והפרטים בשאיפה לחינוך הציבור להוקרה ולשמירה על המרחב הציבורי. התפיסה החברתית היא שהכתיבה את תכנון הגנים הלאומיים, חורשות הקרן הקיימת והמרחבים הפתוחים. בעשור האחרון תפסה זו עומדת גם בבסיס עיצוב הפארקים העירוניים, שתכנונם נותן מענה לחיפוש של התושבים אחר מקומות התכנסות המוניים, מקווי מים מרעננים ובמות הופעה לאלפי משתתפים תחת כיפת השמים. אמפי־פארק רעננה, אמפי־פארק אשדוד ובאר שבע מייצגים מגמה זו של אדריכלות נוף. בדומה למגמות עדכניות בעולם, המאפיינות את אדריכלות הנוף בהולנד ובספרד (בעיקר בברצלונה), שריג יוצר בעבודותיו את הבמה להתרחשות עירונית מתוכננת וספונטנית. הגנים, השדרות והפארקים בתכנונו מאפשרים פעילויות של יחידים לצד התגודדות של המונים. התכנון מאפשר גמישות של שימושים והכלה של פעילויות מגוונות. שריג בעבודותיו מתייחס גם לאדם היחיד, בקנה מידה קטן — כמו בעיצוב גני ההרפתקאות, המעמידים את המשתמש במוקד התכנון ומאפשרים שימוש יצירתי במתקנים ופיתוח יכולות מוטוריות וקוגניטיביות. שם ספר זה, גנים בשביל אנשים, מבטא היטב את דמותו של שריג, ומתכתב עם ספרו רב ההשפעה של תומי צ'רץ', אדריכל נוף מודרניסטי ומורה בברקלי בשנות השישים, Gardens are for People, שכותרת המשנה שלו היא "איך לתכנן עבור חיים במרחב הפתוח".²² כמתכנן הומני, שריג הוא דובר רהוט ודעתן בסוגיות הנוגעות למרחב הציבורי. פעילותו רבת השנים בגופים ציבוריים, כמו המועצה לארץ־ישראל יפה ופורום דש"א של החברה להגנת הטבע, השתתפותו בכנסים וניראותו הציבורית הבולטת, הביאוהו למעמד של בר־סמכא בדיונים הנוגעים בסוגיות של שמירת טבע, פיתוח עירוני ובעיקר פעילות האדם במרחב הפתוח. לא פחות מהיותו אדריכל נוף, שריג הוא מחנך. דורות של אדריכלי נוף ינקו ממשנתו הייחודית. תחילה לימד בבצלאל (1970–1980), ומאז שנת 1980 גם במסלול לאדריכלות נוף בטכניון. בשנת 1990 מונה לדרגת פרופסור־חבר, ובשנת 2000 פרש מסגל המסלול, אך לא מהוראה בטכניון ומתמיכה בתוכניתו. נוסף על ההוראה, כללה פעילותו פיתוח תוכניות לימודים וסיוע בהקמת התוכנית לתואר שני באדריכלות נוף בטכניון. שריג העמיד דורות רבים של סטודנטים. כמורה הבא מהפרקטיקה הציב בפני הסטודנטים מודל למקצועיות ולמסירות. הוא ליווה את הסטודנטים לאתרי הפרויקטים והקדיש להנחיית התלמידים ימים כלילות. לא מעטים מהבוגרים בחרו לעבוד במשרדו שהתנהל כסטודיו. שריג, שהעדיף להעסיק אדריכלי נוף צעירים, המשיך להנחות את העובדים — מעניק להם חופש יצירה מחד גיסא, ומעמיד לפניהם דרישות מקצועיות ברמה גבוהה מאידך גיסא. לא פלא שמבית מדרשו פרשו כנפיים בעלי היוזמה והקימו למעלה מ־15 משרדים חדשים, יותר מאשר כל משרד אחר לאדריכלות נוף בישראל. הללו ממשיכים את דרכו ומיישמים את הערכים שהנחיל להם בשנות הלימוד וההתמחות. בהיבט זה, נופה של אדריכלות הנוף בישראל יונק לא מעט מתפיסתו המקצועית של שריג. פרס קרוון שהוענק בשנת 1993 לשריג ציין את תרומתו החינוכית כחלק מהשיקולים למתן הפרס.

גדעון שריג וצוות משרדו ממשיכים כיום בעבודה מגוונת בכל רחבי הארץ.